

TANDORI MÁRIA

A korzikai angol királyság, avagy a kölcsönös meg nem értés története

1794 júniusában a korzikai országgyűlés kimondta, hogy Korzika szigete unióra lép Nagy-Britanniával, uralkodójának III. György angol királyt kiáltotta ki, és megkezdte egy angol elveken alapuló alkotmány kidolgozását. Korzika szigetén ekkor már angol csapatok tartózkodtak, és hadműveleteket folytattak a szigetet 1768 óta birtokló franciák kiszorítására. Az utolsó francia erőd 1794 augusztusában el is esett, ettől kezdve a sziget angol katonai megszállás alatt, mint a Brit Birodalom szerves része funkcionált. A korzikai angol királyság azonban mindössze 1796 őszéig állt fenn. Ha e gyors összeomlás okait vizsgáljuk, elsődlegesen az 1794 és 1796 között lezajló francia és európai történelmi eseményekre, Bonaparte itáliai hadjáratára, a Mediterrán régió stratégiai helyzetének döntő megváltozására kellene utalnunk. Ezeket az eseményeket azonban mindenki jól ismerheti a vonatkozó történelmi irodalomból.

A jelen dolgozat a történet egyik mellékszálával foglalkozik, nevezetesen azzal, hogy az adott helyzetet mennyiben befolyásolják a különböző szereplők viselkedési normái, előítéletei. E témára vonatkozóan számos adat szerepel a forrásokban és a feldolgozásokban is, de egyik sem ezt helyezte a középpontba.¹ A terjedelmi korlátok miatt a jelen dolgozatban a kérdéskör következő elemeit fogjuk részletesebben vizsgálni: kapcsolatfelvétel a britek és a korzikai vezetők között; a korzikai brit kormányzat első intézkedései; a brit jogintézmények bevezetése; a vallási kérdés; a korzikai–brit konfliktusok kezdetei és a brit jelenlét vége Korzikán.

¹ Anélkül, hogy részletesebb historiográfiai bevezetőbe kezdenénk, néhány dolgot érdemes leszögezni. A korzikai angol királyság történetére vonatkozóan viszonylag behatárolt a források mennyisége, a történelmi irodalom pedig még kevésbé számottevő. Az alábbi dolgozat lábjegyzeteiben hivatkozás történik a fontos forrásokra és a feldolgozásokra. Ez a rövid történelmi korszak teljesen kiesett a brit és a francia történetírás látóköréből. Az Oxford és Cambridge History megfelelő kötetei, valamint a francia forradalom történetével foglalkozó kötetek is teljesen negligálják a korzikai történelemnek ezt a három évét. Egyetlen reményünket a hatalmas Napóleon-irodalomba vetetnénk, mivel minden Napóleon-biográfia ad egy rövid vonatkozó Korzika-történetet is Napóleon ifjúsága kapcsán. Azonban a korzikai angol királyság története ezekből is teljes mértékben hiányzik – ennek egyszerűen az az oka, hogy a Bonaparték ebben az időben már elmenekültek a szigetről. A korzikai helyi történetírásnak a feladata tehát az adott korszak feldolgozása, azonban erre a bizonyos három évre a legrészletesebb monográfiák is csak néhány oldalban utalnak, és ezek a részek általában semmiféle új elemet nem tartalmaznak, csupán egymás adatait ismételtetik. Mindössze tehát 3–4 forrás és feldolgozó mű marad. Az említett három év legalaposabb feldolgozásai jellemző módon nem korzikai történészekről származnak, hanem francia és angolszász szerzők munkái, lásd Jollivet, Maurice: *Les Anglais dans la Méditerranée 1794–1797*. Paris, 1896.; Carrington, Dorothy: *Sources de l'histoire de la Corse au Public Record Office de Londres*. Ajaccio, La Marge, 1983.; Gregory, Desmond: *The Ungovernable Rock*. Rutherford: Dickinson Univ. P., 1985.; McErlean, John: *The Formative Years of a Russian Diplomat: Charles André Pozzo di Borgo in Corsica*. Ph. D. Diss. Washington, Univ. 1967.; Holland Rose, John: *Pitt and Napoleon*. London, 1912.; és végül egy korzikai szerző (sok újat nem tartalmazó) cikksorozata: Tomi, Pierre: *Le Royaume anglo-corse*. Etudes Corses, 1956–57.

Ismerkedés

A briteknek és Korzika lakóinak a történelem során nem sok közük volt egymáshoz.² Az 1729-től 1769-ig tartó évtizedek ebben ideiglenes változást hoztak: a korzikaiak szabadságharca Genova, majd a különféle megszálló seregek ellen felkeltette a felvilágosult Európa, sőt a szintén szabadságáért küzdő Észak-Amerika érdeklődését. Lelkes utazók érkeztek Korzikára, akik mindannyian meg akarták tekinteni a szabadságharcos Paolit³, mint a sziget legfőbb nevezetességét. Korzika kétségtelenül divatba jött. James Boswell – az angol utazók legjelesebbike – emlékiratot is írt utazásáról, mely a kor egyik bestsellere lett,⁴ amit még III. György angol király is olvasott. Látható tehát, hogy az 1760-as években Anglia közvéleménye érdeklődéssel és kétségtelen rokonszenvvel tekintett Korzikára. A közönség azonban nem azonos a politikai vezetőkkel. Amikor Paoliék szabadságharcát 1769-ben a franciák leverték, a szigetet pedig elfoglalták, a brit kormány a legcsekélyebb erőfeszítést sem tette a szabadságharcosok segítésére. Csupán egyetlen látványos gesztust gyakorolt: Paolinak és híveinek menedéket és brit állami nyugdíjat biztosítottak a következő húsz évre. Paoliék pompásan érezték magukat Angliában, ahol a politikai és udvari körökben számos barátta tettek szert, és megismerkedhettek az angol állam, gazdaság és társadalom működésével. Korzika lakossága pedig Angliát tekintette száműzöttjei menedékének és az esetleges későbbi szabadságharc bázisának. Azonban az 1770-es, 1780-as években a brit közvélemény számára Korzika ügyét elhomályosították az amerikai, majd a francia események. Korzikát elfelejtették.

A francia forradalom kitörése ugyanakkor alkalmat adott Paolinak a hazatérésre. A francia nemzetgyűlés ünnepélyes körülmények között hívta haza Korzika nagy fiát, és teljes amnesztiát ígért neki, ha elfogadja a status quo-t, vagyis, hogy Korzika Franciaország része. Paoli reménykedett a szabadság elveinek érvényesülésében, és örömmel sietett haza. 1793-ra azonban kiderült, hogy a franciák szabadságról alkotott elképzelései nem azonosak az övéivel. A korzikaiaknak alapvető kifogásaik voltak a gironde-ista, majd jakobinus állam számos intézkedése ellen, és azok végrehajtását szabotálták. 1793 tavaszán a konvent vád alá helyezte Paolit, és Párizsba idézte. A király sorsán okulva volt benne annyi előrelátás, hogy nem ment Párizsba, ellenben kikiáltotta Korzika függetlenségét. Paoli húsz év kihagyás után vette újra kezébe Korzika irányítását. Nem volt már fiatal, de volt annyi stratégiai ismerete, hogy világosan lássa: Korzikának nincs esélye saját erejéből függetlennek maradni, tehát szüksége van egy nagyhatalom védelmére. A térségben több számottevő hatalom is adódott, mind érdeklődött volna Korzika iránt: Spanyolország, Piemont, Genova, Nápoly, a távolabbiak közül még Oroszország is. A választás azonban Nagy-Britanniára esett. Ebben természetesen szerepet játszott az a tény, hogy 1793-ban Anglia jelentős flottát tartott fenn a Mediterráneumban. A döntésben azonban legalább olyan fontos tényezőt jelentett Paolinak Angliához fűződő személyes kapcsolata. Sikerült a korzikaiak egy

² A britek részvételéről a régióban részletesen szól: Monk, W. F.: *Britain in the Western Mediterranean*. London, Hutchinson's Univ. Libr., 1953., valamint Black, Jeremy: *Natural and Necessary Enemies: Anglo-French Relations in the 18th Century*. Athens, Georgia, 1986.

³ Pasquale Paoli (1725 v. 1726–1807): A korzikai szabadságharc vezetője, Generális címmel 1755-től 1769-ig. Utána Angliában él száműzetésben, 1790-ben hazatér, 1793-ban függetleníti Korzikát Franciaországtól, behívja az angolokat. 1795-ben Angliába rendelik, ahol 1807-ben bekövetkezett haláláig él. Életrajzát lásd: Thrasher, Peter Adam: *Pasquale Paoli – An Enlightened Hero*. London, 1970., vagy Graziani, Antoine-Marie: *Pascal Paoli, pere de la patrie Corse*. Paris, Tallandier, 2002.

⁴ Boswell, James: *The Journal of a Tour to Corsica, and Memoirs of Pascal Paoli*. London, Williams and Norgate, 1951. (több kiadása létezik)

részébe is átplántálnia az Anglia iránti lelkesedést. 1793 nyarától kezdve a kis sziget folyamatosan a nagyobbik segítségében reménykedett.⁵

Anglia is érdeklődéssel fordult ekkoriban Korzika felé: stabil bázist keresett flottájának a Nyugat-Mediterrán térségben, és több lehetőség között hamarosan felmerült Korzika neve is. 1793 őszén az angolokat lefoglalta Toulon föderalista lázadása, és minden haderőt oda összpontosítottak. 1793 decemberében azonban – az ifjú Bonaparte irányításával – a jakobinusok kiverték Toulonból az angolokat. Az angol flotta hirtelen bázis nélkül maradt, és nem volt más választása, mint Korzika, így 1794 januárjának elején Samuel Hood admirális⁶ a szigetre küldött egy kisebb bizottságot a helyzet kipuhatolására.

A kapcsolatfelvétel nem ígért gyors sikert. Paoli Murato mellett, egy kolostor romjai között fogadta az angol küldöttséget, pátriárkai szegénységben és meglehetősen mogorván: szimatoló és okoskodó megfigyelők helyett azonnal hadseregére és jókora utánpótlásra lett volna szüksége. Sir Gilbert Elliotnak⁷ – aki Toulon polgári parancsnoka és most a delegáció vezetője volt – Paoli kijelentette, hogy nem kedveli a civileket, különösen nem a minisztereket és általában a tárgyalásokat. Elliotnak nem kevés diplomáciai érzékre volt szüksége, hogy megtalálja a hangot a türelmetlen népvezérrel, aki – olaszos temperamentummal – hamar fellelkesült, és közölte, hogy csak akkor halhat meg nyugodtan, ha honfitársait sikerül Anglia védelmébe juttatnia. Bizonygatta, hogy az angolok valamennyi rendezési javaslatát készséggel elfogadja, és hogy a sziget lakói hűségesen követik őt.⁸ Ellioték csodálkozva látták, hogy Paolit a korzikaiak is általánosan népvezérnek tekintik, szava törvényerejű, és az angolok hihetetlenül népszerűek: bármerre mennek, hangosan megéleljézik őket.⁹ A Paoli köré fonódó kultusz jelensége annyira idegen volt az angolok természetétől, hogy nem is értették meg, nem mérték fel jelentőségét. Ez a későbbiekben súlyos hibának bizonyult.

Paoli azonnal és készségesen katonai információkkal is szolgált, amelyek azonban kivétel nélkül tévesek voltak: a francia védelmet erősen alábecsülte – vagy legalábbis az angolokkal ilyen adatokat közölt. Február 17-én sikerült elfoglalni San Fiorenziót, ezek után azonban a francia védők a hátsó ajtón távoztak. Az angolok ugyanis a korzikai segédcsapatokra bízták a menekülők útjának elvágását, akik annyira elmerültek az erőd és a halottak kifosztásában, hogy hadi feladatukat egyszerűen nem teljesítették. A san fiorenziosi helyőrség – menet közben egyébként kiderült, hogy nem 700, hanem 3500 francia katona – gyakorlatilag háborítatlanul átvonult Bastiába, az ottani védelem erősítésére.¹⁰ Az angolok abból, amit eddig a korzikaiakból láttak, azt a következtetést szűrték le, hogy a helyi lakosság alapvetően megbízhatatlan. Elliot ezt a diplomata finomságával a következőképpen fogalmazta meg: „a korzikaiak jellemük és szokásaik folytán nem alkalmasak arra, hogy ugyanolyan szigorú katonai kiképzésben vegyenek részt, mint más nemzetek tagjai”.¹¹

⁵ Erről az időszakról részletesebben lásd Emmanuelli, René: *Précis d'histoire de Corse*. Ajaccio, Cynros, 1970. 123–127.

⁶ Samuel Hood, 1st Viscount of Whitley (1724–1816): Brit admirális, 1796-ban visszavonult, akkor kapta viscount-i rangját.

⁷ Sir Gilbert Elliot, 1st Earl of Minto (1751–1814): Skót jogászcsalád sarja, a whig politikai elit tagja. Korzika alkirálya az angol uralom idején, utána Nagy-Britannia bécsi nagykövete, majd 1806-tól 1813-ig India főkormányzója.

⁸ A muratoi találkozóról Elliot számol be Henry Dundas belügyminiszternek 1794. február 4-én írt levelében. Lásd Carrington, FO 20, Corsica, General correspondence, No. 6. (37.)

⁹ *Life and Letters of Sir Gilbert Elliot, First Earl of Minto, from 1751 to 1806*. Ed. By the Countess of Minto in 3 volumes. London, Longmans, 1874. Vol. 2., 215.

¹⁰ Rose: Pitt and Napoleon, 62–63.

¹¹ Idézet Elliot Henry Dundasnak 1794. okt. 16-án írott leveléből. Lásd Correspondance de Sir Gilbert Elliot, vice-roi de Corse avec le gouvernement anglais. Trad. Sébastien de Caraffa. Bastia: Ollagnier, 1892.; 48., Gregory: *The Ungovernable Rock*, 67.

A briteket mindig is jellemezte egy alapvető lenéző attitűd a mediterrán népekkel szemben. A Mediterráneumnak a 18. században nem létezett még az „édes élet, gazdag nyaralóvidék” imázsa; ellenkezőleg: lakóit szegény, elmaradott, kulturálatlan, vérbosszúra hajlamos, esztelenül gögös – és nem utolsósorban bigott pápista – népségnek tartották. Világosan látták a régió gazdasági és társadalmi elmaradottságát, bár ez utóbbi téren Korzika nem is állt olyan rosszul: volt erős, nagy hagyományokkal rendelkező helyi önkormányzata, és még élt a lakosságban az 1769-ig kiválóan, választott képviselőkkel működő törvényhozás emléke. A klánrendszer és a vendetta hagyománya azonban sokat rontott a helyzeten.¹² Nagyon jellemző, ahogyan a hazautazó Sir John Moore leírja átkelését az Alpon: amikor meglátja a hihetetlenül tiszta és rendezett Innsbruckot, megállapítja, hogy az itáliaiak (beleértve a korzikaiakat is) mind semmirevaló gazemberek.¹³ Nagyon érdekes, ahogyan a szigetre érkező angolok első benyomásaikat összegezték. Elliot a sziget lakosságát a 16. századi skótokkal hasonlítja össze.¹⁴ Lady Elliot-ot elsősorban a sziget természeti szépségei nyűgözik le (ebben egyébként valamennyi angol egyetért), ám a lakosságtól egyáltalán nincs elragadtatva, mert szerinte a szép tájhoz ezek „mindössze a szennyet adták”.¹⁵ Azon is aggódik, hogy „még a kisfiúk is fegyvert viselnek”, és megállapítja: „Az ország lakossága olyan szegényesen él, olyan kevés luxussal, hogy az ember azt gondolhatná, ez egy olcsó ország; de a megfelelő életmód nagyon drága, mert mindent Livornóból kell hoztatni”.¹⁶ 1795 nyarán Elliot már a gazdasági életre vonatkozóan tesz érdekes megfigyeléseket: „Olaj és bor bőven van errefelé, de nem olyan jó a minősége, mintha gondosan készítenék. Ha a sziget a mi uralmunk alatt maradna, erőfeszítéseket tennénk a minőség javítására, és nagy kereskedelmet bonyolíthatnánk ... (de) az itteni nép lusta.”¹⁷

A kétségtelenül meglévő fenntartások ellenére nem szabad azt hinnünk, hogy az angolok Korzikán ugyanúgy készültek viselkedni, mint az afrikai vagy indiai bennszülöttekkel szemben. A korzikaiak európaiak voltak és keresztények, még ha alacsonyabbrendűek is az angolok szerint.¹⁸ Az angolok visszafogott viselkedését nagyban elősegítette az a tény, hogy alig tíz éve éltek túl az Egyesült Államok függetlenné válásának sokkját. Nagy-Britannia vezető politikusai valamennyien emlékezték rá, mi vezetett az amerikai eseményekhez, és hogy ez mekkora szegényt és politikai válságot okozott a szigetországnak. A Pitt-kormány egyik vezérével az volt, hogy a hasonló eseményeket mindenképpen el kell kerülni, a brit birodalom még meglévő területeinek „komfortérzetét” maximálisan elő kell segíteni, első-

¹² Erről lásd Monk: *Britain in the Western Mediterranean*, 101–102. Monk itt egyébként azt írja, hogy Elliot és Dundas nem ismerték Korzikát, és mindketten a korabeli Írország viszonyait képezték ide. Elliot levelezéséből viszont inkább az derül ki, hogy a párhuzamot a lakosság katolikus vallása miatt vonták, de a két sziget helyzetét nem azonosították. Lásd Elliot: *Correspondance de Sir Gilbert Elliot, Life and Letters of Sir Gilbert Elliot*, 1892. A témáról lásd még Hanlon, Gregory: *Early Modern Italy*. London, 2000. 26–29.

¹³ Sir John Moore (1761–1809.): angol gyalogostiszt, később tábornok, Spanyolországban, La Corunánál esik el. Lásd *The Diary of Sir John Moore*. London, 1904. Vol. 1., 177. Életrajzát lásd Oman, Carola: *Sir John Moore*. London, 1953.

¹⁴ Szerinte közös vonás, hogy a határvidék harcolt az idegen hatalom ellen, a klánrendszer fennáll, valamint az, hogy a nemzetgyűlésben a kisbirtokosok is részt vesznek, viszonylag magas szintű az iskolázottság, s az egyik ország lakossága sem szokott rendszeres munkához. Mindkét nép igénytelen, élél kecsketejen és kenyéren, de csak akkor érzi embernek magát, ha van lova, fegyvere, és aggályosan ügyel méltóságára. Azonban csak a korzikaiakra tartja jellemzőnek a hivatal-éhséget és az egyetemes hiúságot. Lásd Elliot: *Life and Letters of Sir Gilbert Elliot*, 265–266.

¹⁵ Uo. 294.

¹⁶ Uo. 295–296.

¹⁷ Uo. 297.

¹⁸ E. Stuart, Worthly (ed.): *A Prime Minister and his Son: From the Correspondence of the 3rd Earl of Bute and of Lt.-General the Hon. Sir Charles Stuart*. New York, 1925. 251.

sorban az önkormányzat lehetséges formáinak kidolgozásával. Ennek jegyében az 1780–1790-es években önkormányzati reformok zajlottak le Írországbán, Indiában és Kanadában.

Amikor tehát Korzika nevében Paoli kijelentette, hogy egyenlő félként és nem gyarmatként kíván a brit birodalom részévé válni, szándéka teljes fogadókészségre talált Londonban. Elliot, aki a whig párt vezető köreihez tartozott, azonnal javasolta egy angol elveken alapuló korzikai alkotmány kidolgozását. Angolszász törvénykezési hagyományok szerint ezt azzal kell kezdeni, hogy precedenseket keresnek az eljárásra. Ilyen azonban nem volt: még soha, egyetlen ország sem ajánlotta fel magát ilyen formában Angliának. Ráadásul ez az országocska a Boswell által előidézett, pár évtizeddel korábbi érdeklődés elmúltával teljesen ismeretlen volt Anglia közvéleménye számára. Március 7-én Henry Dundas¹⁹ belügyminiszter Paolihoz fordult levélben, kérte tőle az unió alapszabályainak megállapítását, mivel a brit kabinetnek még csak kiindulópontja sem volt ebben a kérdésben.²⁰ Ugyanekkor biztosította a korzikaiakat, hogy bármilyen kormányformát is szándékoznak létrehozni, a sziget belső kormányzata a sziget lakóinak jogköre marad, a „szabadság legteljesebb észszerű fokán”, és a lakosok személyes biztonságának garantálásával.²¹ Elliot, aki a helyszínen tartózkodott, és minden bizonnyal egyre teljesebb képet alakított ki magában a sziget lakóiról, óvatosan akarta kezelni a kérdést: „... nagyon fontos számításba venni az ország lakóinak jellemét és temperamentumát. Uniónk nemrég jött létre, hiányzik a régóta létező kapcsolatrendszer, pillanatnyilag Korzikán a brit kormányzatnak mindenekelőtt bölcs és békülékeny hozzáállásra van szüksége.”²²

A kormány első intézkedései, brit gesztusok

1794–1795 telén az új kormányzat rendkívüli aktivitással vetette magát a munkába. Az angol király teljhatalmú megbízottjaként Elliot alázatosan szorgalmas adminisztrátor volt, akinek figyelmét a legapróbb részletek sem kerülték el. Pár hónap alatt hatalmas munkát végzett.

A 18. században nem létezett még alkotmányosan kielégtető rendszere a perszonális unióknak. Anglia és Hannover kapcsolatait nem lehet tisztán és pusztán perszonális unióknak nevezni, bizonyos téren voltak összefonódó ügyek. Logikus elvárás lehetne minden perszonális uniótól, hogy legalább külpolitikai téren összehangoltan működjenek. Tekintettel arra, hogy Anglia és Korzika kapcsolata hivatalosan unió volt (hangsúlyozottan nem csupán perszonális unió), a két ország külpolitikájának nyilvánvalóan egy pályán kellett haladnia. Ehhez képest azonban sok különös dolog történt. Egyrészt azt a tényt kell megemlítenünk, hogy Elliot alkirály minden lépését a brit belügyminiszterrel egyeztetette, a külügyminiszterrel nem. Hiába volt tehát Korzika független állam, ha ügyeiben a brit kormány és parlament egy tagja, a belügyminiszter hozta meg a végső döntéseket – ez a helyzet a gyarmatokkal helyezte egy sorba a szigetet. Másrészt egyik első külügyi lépése a Szentszékkal való

¹⁹ Henry Dundas, 1st Viscount Melville (1742–1811): Pitt kormányzása idején többféle tárcát is betöltött: bel- és hadügyminiszter.

²⁰ A korzikai eseményekről értesülve Boswell 1794. március 17-én lelkesen ajánlkozott Dundasnál a megbízotti szerepkörre, jelentős helyismeretére hivatkozva. Dundas nem válaszolt levelére. Lásd Boswell: *The Journal*, Bevezető, 37–38.

²¹ Rose: *Pitt and Napoleon*, 63. Az 1755-ös, Paoli-féle és az 1794-ben létrehozott korzikai alkotmány szövege magyarul is olvasható, lásd Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya. Ford., bevezető: Tandori Mária. Szeged, JATEPress, 2002.

²² Elliot Portlandnek írt leveléből, 1794. augusztus 8. Lásd Elliot: *Correspondence de Sir Gilbert Elliot*, 10.

kapcsolatfelvétel volt (erről részletesebben alább, a vallási kérdés kapcsán szólunk), és az itáliai államokkal is önállóan alakította kapcsolatait.²³

A korzikai brit kormányzat még 1794 augusztusában tárgyalásba kezdett az algíri dey-jel és a tuniszi bey-jel,²⁴ az észak-afrikai partokon folytatott illegális korallhalászat miatt elfogott korzikaiak kiváltásáról. A korzikaiak kimondottan provokatívan viselkedtek: rendszeresen jártak az afrikai partokhoz a korall-telepeket fosztogatni.²⁵ Elliot úgy gondolta, kötelessége az újdonsült brit polgárokat kihúzni a pácból. Nagy-Britanniának már a 18. század eleje óta meglehetősen jó kapcsolata volt a barbár²⁶ államok fejedelmeivel, székvárosaikban állandó konzulátusok működtek, s elérték, hogy ezek az államok tartózkodtak angol hajók elfogásától. A hannoveri perszonáunió létrejötte után zökkenőmentesen elérték azt, hogy ez a védelem kiterjedt a hannoveri hajókra is.²⁷ Így logikus volt Elliot törekvése, hogy ezt a diplomáciai védelmet kiterjessze a korzikaiakra is. Elliot tehát 1795 őszén kiküldte North államtitkárt,²⁸ hogy tárgyaljon az algíri dey-jel, kettős céllal. Egyrészt ismertesse el, hogy Korzika a brit koronához tartozik, másrészt az éppen fogságban lévő hajókat és legénységüket szabadítsa ki, ha kell, váltsa ki készpénzért. Az algíri dey 1795. december 30-án aláírta a szerződést, melyben készségesen elismerte az uniót és a korzikaiak korallhalászati jogát,²⁹ a későbbiekre vonatkozóan hajlandó volt megígérni az elfogások megszüntetését, de a már fogságban lévő hajókat illetően ragaszkodott ahhoz, hogy jogos hadizsákmányról van szó, elsősorban azért, mert a hajók a mórfejes zászlót viselték.³⁰ North kiváló diplomáciai érzékének hála, több hetes tárgyalás után, 1796 januárjára sikerült elérnie a foglyok kiszabadítását (igaz, a briteknek a 200 fő kiváltása 40 000 fontjukba került). Kétségtelen, hogy a korzikaiak körében a brit kormányzat egyik legnépszerűbb intézkedése volt a rabszolga-szabadítás.³¹

²³ Uo. 37.

²⁴ Az oszmán birodalom félig-meddig független tartományi vezetői, rangjuk lényegében ugyanaz, de helyi szokások szerint az algírit dey, a tuniszi bey címmel látták el.

²⁵ Amikor Korzika Franciaországhoz került, a Francia Afrika Társaság védelme alá kerülve a korzikaiak is részt kaptak a franciák legális korallhalászati jogából. Ebből azonban rendszeresen adót kellett volna fizetniük az algíri deynek, illetve a tuniszi beynek, továbbá csupán meghatározott mennyiséget lett volna joguk lehalászni. A korzikaiak mindig is vonakodtak adót fizetni, és nem tűrték a korlátozásokat sem. A komoly bajtól azonban megóvta őket a Társaság védőpajzsa. 1793-ban azonban, amikor Paoli szakított Franciaországgal, ez a védőpajzs megszűnt, és a barbár államok flottái ettől kezdve előszeretettel és nagy mennyiségben fogták el a mórfejes zászlót viselő korzikai hajókat. (Ez a mórfej kiváltképp irritálta a mórokat.) A rakományt elkobozták, a legénységet pedig eladták rabszolgának. Lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 96–98.

²⁶ Az észak-afrikai tartományokat a korabeli európai politikai közvélemény ezzel a gyűjtőnévvel illette.

²⁷ Lásd részletesebben: Harding, Nicholas B.: *North African Piracy, the Hanoverian Carrying Trade and the British State, 1728–1828*. The Historical Journal, vol. 43 (2000) No. 43. 25–47.

²⁸ Frederick North, 5th earl of Guilford (1766–1827): Lord North miniszterelnök fia, korzikai államtitkársága után Ceylon kormányzója, majd a Jón egyetem kancellárja. Lásd Ferriman, Z. D.: *Some English Philhellenes*. 6. Vol. London, Anglo-Hellenic League, 1919.

²⁹ Carrillo Elisa A.: *The Corsican Kingdom of George III*. Journal of Modern History, vol. 34 (1962), 269.

³⁰ Ezek a hajók többségükben 1794 áprilisa és szeptembere között estek fogságba, amikor az alkotmány már előírta, hogy Korzika új zászlajában a mórfejet a brit színekkel kell kombinálni, azonban az alkotmány megerősítése hiányában az új zászló terve még nem készült el, így a hajók sem viselhették. Carrillo: *The Corsican Kingdom*, 261.

³¹ Az algíri dey olyannyira elégedett volt North diplomáciájával, hogy felajánlotta segítségét a tuniszi bey felé. Ez azonban hiba volt. Az angolok 3000 fontból akarták ezt az ügyletet megúszni (tuniszi fogságban sokkal kevesebb korzikai volt), a bey azonban megtudta, hogy az algíri deynek sokkal több pénzt sikerült kialszkodnia az angoloktól, és követelőzni kezdett, sőt a vita kissé elmérgesedett, mire a bey még angol hajókat is elfogatott. Elliot erre ráküldte a korzikai kalózflottát. Ez hatott,

Az esküdtbíráskodás

A bírói rendszer kialakítását a későbbi parlamenti törvényhozásra bízták. Ez kényes kérdés volt, mivel az angol Common Law homlokegyenest ellenkező módon működik, mint a Korzikán régóta működő római alapú jogrendszer. Az angolok nem akarták saját jogrendjüket a szigetre kényszeríteni. A bírói állások korzikai születésű személyeknek voltak fenntartva. Az ügyek legfőbb fóruma a korzikai Legfelsőbb Bíróság lett, a londoni felsőbíróságok tehát nem gyakoroltak fellebbviteli hatáskört Korzika felett. A bírói eljárást a parlamentre bízták. Egyetlen dologhoz ragaszkodtak az angolok. Mivel elborzadva hallgatták a történeteket a szigeten dúló vendettáról, elhatározták ennek felszámolását. Ennek első feltétele a pártatlan bíráskodás volt, vagyis, hogy minden gyilkosságot köztörvényes bűnügghöz méltó szigorúsággal és következetességgel bíráljanak el. Az angol jogban ezt a munkát az esküdtszék intézménye segíti. Az angolok tehát ragaszkodtak hozzá, hogy a bűnügyekben kötelező legyen az esküdtbíráskodás.³² Ennek azonban nemvárt, fatális következményei lettek: mivel Korzikán mindenki gondosan számon tartotta klánbeli hovatartozását, és klánjához mindhalálíg, minden elven túl hűséges maradt, az esküdtszékekben nem ültek pártatlan személyek: ha valaki bármilyen távolról is rokona volt vagy a bűnösnek vagy az áldozatnak, a ténytől teljesen függetlenül, rokonsága érdekeinek megfelelő döntést hozott, és ha a két fél rokonságából vegyesen válogatták az esküdtszéket, akkor az határozatképtelen volt, mert nem tudott egységes döntésre jutni.³³ Nagyon jellemző, hogy amíg ez az intézkedés érvényben volt, a korzikai büntetőbíróság mindössze két, fosztogatáson kapott angol katona esetében tudott határozatot hozni. (Egyébként ez volt az egyetlen eset, amikor Korzikán a brit kormányzat halálos ítéletet hozott.) Az esküdtszék bevezetése olyan nyilvánvalóan kudarcot vallott, hogy maguk az angolok függesztették fel még 1795. december 13-án.³⁴ A korzikaiak hozzáállására jellemző, hogy bár lehetetlenné tették működését, az esküdtszék függesztése hatalmas tiltakozó petíció-hullámmal váltott ki alkotmányos jogok csorbítása címén. (A dolognak ebbe a részébe igen hamar beletanultak.)

A vallási kérdés

Tévedés volna azt hinni, hogy a korzikaiak nem viseltettek előítélettel az angolok iránt. A vezetők egy részénél időlegesen tapasztalható angломánia a népet egyáltalán nem érintette meg. Az ellenérzések legfőbb oka elsődlegesen a vallás volt. Már Boswell lejegyzett több esetet, amikor az őt vendégül látó – egyébként roppant szívélyes és előzékeny – emberektől kapott kellemetlenkedő megjegyzéseket.³⁵ Az erősen vallásos korzikaiakra való tekintettel az egyik legkényesebb kérdés tehát a katolikus vallás helyzete volt. Ebben az angolok tökéletesen engedékenyeknek bizonyultak. A katolikus vallás Nagy-Britannián belül gyakorlatilag jogfosztó tényezőnek számított: katolikus személy nem viselhetett felelős közhivatalt, nem lehetett parlamenti képviselő. Ezt az angolok még a katolikus többségű Írországból is nagyon szigorúan vették, Korzikán azonban nem ragaszkodtak elveikhez. A katolikus vallást itt egyenesen „nemzeti vallásnak” minősítették, előírva azonban a kötelező toleranciát

1796 májusában a beyt sikerült hat hónapi fegyverszünetre kényszeríteni. Az angolok uralma végéig azonban ezt a kérdést nem sikerült megnyugtatóan rendezni. Részletesebben lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 96–100.

³² Carrillo: *The Corsican Kingdom*, 263.

³³ Jollivet: *Les Anglais*, 32.

³⁴ Carrillo: *The Corsican Kingdom*, 268.

³⁵ „Az angolok barbárok és nem hisznek Istenben” – mondta neki egy falusi teherhordó. Lásd Boswell: *The Journal of a Tour to Corsica*, 66–67.

minden keresztény felekezet iránt. A Parlamentet felhatalmazták, hogy lépjen kapcsolatba a Szentszékkal a jövőbeli állam–egyház kapcsolatok megállapítására, beleértve az egyház-községek számát, a püspökök javadalmazását és a pápaság támogatását.

A kérdés külpolitikai részéhez a Szentszékkal való viszony rendezése tartozott. Elliot nem is leplezte igaztottságát, amikor elhatározta, hogy felveszi a diplomáciai kapcsolatot Rómával. Angliának nem volt diplomáciai kapcsolata a Szentszékkal VIII. Henrik óta, így nehéz volt az első lépés megtétele. Elsősorban azt kellett elérni, hogy a Korzikát szintén saját birtokának tekintő Szentszék hajlandó legyen elismerni az angol eretnek fennhatóságát.³⁶ Róma a korzikai kormányzat lépései nyomán azt hitte, Nagy-Britannia kész újra diplomáciai kapcsolatot létesíteni a Szentszékkal. Számításai azonban nem váltak be: a brit kormány hallani sem akart a pápai államról, csupán Korzika kormányának engedélyezte a szabad kapcsolatfelvételt. Rómában azonban erős lobbyja létezett az emigráns francia és olasz püspököknek, és a spanyol nagykövet is e megegyezés ellen dolgozott.³⁷ Legfőbb ér-
vük az volt, hogy az angolok korzikai fennhatósága révén a protestantizmus olyan helyen nyer tért, ahol eddig nem volt jelen. A pápa ragaszkodott tehát saját korzikai fennhatóságához, és lényegében minden angol javaslatot elutasított.³⁸

A másik ügy belpolitikai jellegű volt. A parlament elutasította és megsemmisítette a francia forradalom idején hozott egyházellenes intézkedéseket. Visszaállították a középkor óta létező püspökségeket, visszaadták az egyházi birtokokat, visszaállították a kolostorokat,³⁹ végül eltörölték az esküt nem tett⁴⁰ papok száműzetését. Itt az okozott később problémát, hogy sem Paoli, sem Elliot nem akarta firtatni, hogy a hazatért vagy az éppen hivatalban lévő papoknak van-e joguk a parókiához. Így az egyes egyházközségekben igen kacifántos helyzetek alakultak ki.⁴¹ Baj volt a tizeddel, a francia forradalom eltörölte azt, és Elliot sem akarta visszaállítani, annál is inkább, mivel begyűjtéséhez hadsereg kellett volna.⁴²

³⁶ Elliot 1794. szeptember 23-án számol be felettesének, Portland belügyminiszternek a Szentszékkal való tárgyalások megkezdéséről. Lásd Elliot: *Correspondence de Sir Gilbert Elliott*, 15–26. A 25. oldalon szerepel egy érdekes megállapítása: „... a korzikaiak általában erősen kötődnek vallásukhoz ... de a fanatizmusnak semmiféle jelét nem tapasztaltam náluk. Egyedül a patriotizmus tudja lázba hozni őket ... csalódást okoznak majd Rómának, ha az arra számít, hogy bigottságuk országuk érdekei ellen vezényli őket”.

³⁷ Azzal érveltek, hogy annak idején XV. Lajos kapott bizonyos jogosítványokat a pápától a korzikai püspöki székek betöltésére, és ha most engednek a korzikaiaknak, a francia monarchia jelentős patronálási jogokat veszít el. Továbbá, ha a pápa elismeri a brit uralmat Korzikán, ezzel a forradalom szálláscsinálója lesz, mivel elismeri a nép jogát az államforma megváltoztatására. Lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 94–95.

³⁸ Az esetről részletesen beszámol Jolivet: *Les Anglais*, 46–50. Hasonlóan érdekes külpolitikai lépés volt a Máltával való kapcsolatfelvétel. Uo. 76–78.

³⁹ Igaz, javasolták, hogy egy bizonyos szerzetesi létszám alatt ne nyíljon meg a kolostor, hanem az ilyen szerzetesek csatlakozzanak egy nagyobb rendházhoz. Lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 93.

⁴⁰ A forradalmi törvények ugyanis előírták, hogy Franciaországban az lehet pap, aki esküt tesz az alkotmányra. Aki nem tette le az esküt, azt megfosztották papi hivatása gyakorlatától, javadalmaitól, és a jakobinusok sokakat ki is végeztek.

⁴¹ Előírták, hogy az előző évszázadok gyakorlatával ellentétben minden püspöknek korzikai születésű és itt élő személynek kell lennie (eddig nagy részük genovai illetve francia volt). Kisebb investitúra-vitának lehetünk itt tanúi, mivel hosszasan elvitatkoztak a püspökök kinevezésének módján, illetve azok hatáskörén. Lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 92.

⁴² A pápa és a katolikus papság azonban ragaszkodott volna hozzá. A Parlament megszavazta, hogy a papok kapjanak állami fizetést, de azok utána is visszasírták a tizedet. Elliot egyébként Hippisleynek, Anglia római ügynökének azzal indokolta tized-ellenességét, hogy meg akarja kímélni a szegény lakosságot a költségektől. A pápa nem egyezett bele a papság állami fizetésébe. Decemberben a klérus nyomására újra bevezették a tizedet Korzikán, bár most csak harmincadként merték kivetni. Az önkormányzatok emiatt is állandóan zúgolódtak, a papok pedig kevesellték azt. Gregory: *The Ungovernable Rock*, 93–95.

A brit kormányzat igyekezett tapintatosan és méltányosan viselkedni a katolikus egyház felé. A vallási élet, mely a francia forradalom következtében hanyatlásnak indult, most újra felvirágzott. Voltak azonban incidensek, elsősorban a keményfejű protestáns brit katonák miatt. Ajaccio citadellájának kápolnáját például az angolok raktárnak használták, és ki-dobálták onnan a szentképeket. 1796-ban egy katona inkább vállalta a halálbüntetést, de nem nevezte meg társát, aki kirabolta egy bastiai pap házát.⁴³ Az angol vezetők gyakorolhattak gesztusokat, a nép fiai azonban a puritán időkből fennmaradt zsigeri idegenkedéssel viszonyultak a pápistákhoz.⁴⁴

Nézeteltérések

Az angol rezsim és Paoli között az első komolyabb nézeteltérés az emigránsok kérdésében bontakozott ki. Paoli 1793–1794 közötti ideiglenes kormánya ugyanis – a francia rezsimmel való szakítása ellenére – nem engedte hazatérni az 1789 utáni royalista emigránsokat. A royalistákat Paoli azért gyűlölte, mert 1769 után miattuk kényszerült emigrációba, és a vérbosszú szellemét figyelembe véve még így is nagyon méltányosan járt el velük. Ezen kívül 1793 után emigrációba kényszerítette a francia köztársaság korzikai híveit – köztük a Bonaparte klánt is. Az angol külpolitika azonban többször is határozottan kiállt a royalisták mellett, ezért Elliot elrendelte az elkobzott javak visszaadását, és szorgalmazta a royalisták hazatérését, valamint hadtestjeik megszervezését. Ezt Paoli és hívei mindvégig a leghatározottabban ellenezték.⁴⁵ Elliot azonnal átszervezte kormányát, és rohamlépésben kezdte felszámolni Paoliék önkényuralmi intézkedéseit. Megkezdték az ítéletek felülvizsgálatát, megszüntették a Rendkívüli Bíróságot, és visszaadták az időközben elkobzott birtokokat.⁴⁶

Az alkotmány elkészítése és a királyhoz szóló üzenet elküldése után Elliot, Paoli és az egész korzikai politikai közvélemény várakozó álláspontra helyezkedett. Elliot türelmetlenül várta Angliából a szentesítést és az alkirályi kinevezést. Meg volt győződve arról, hogy ezt ő fogja kapni, egyrészt szolgálatai, másrészt az ügyben végzett rengeteg munkája, végül immár jelentős helyismerete miatt. Ez utóbbi erény elsősorban azért volt fontos, hogy az alkirály kimaradhasson az évszázados családi viszályok szövevényéből.⁴⁷ Hamar rá kellett ébrednie azonban arra, hogy ambíciójával nem áll egyedül. Nagy megdöbbenéssel vette tudomásul (ez 1794 nyarán szépen, fokozatosan tudatosult benne), hogy Paoli is erre a címre aspirál. Ez azért okozott meglepetést az angoloknak, mert még februári megbeszélésükkor Paoli kijelentette, szeretné az ügyeket az angolokra bízni, és miután az ország dolgát elrendezte, szeretne békében visszavonulni és nyugodt öregkorát élvezni.⁴⁸ Most azonban kiderült, hogy ezt nem is gondolta komolyan. Számára a szavak nem ugyanazt jelentették, mint az angoloknak, és ez nem nyelvi probléma volt. Valahogy úgy képzelte a dolgot, hogy az angolok, felbecsülhetetlen érdemeire való tekintettel majd esdekelve könyörögnek neki, legyen ő az alkirály. Ezért egyezett bele az alkirályi jogkör rendkívül széles hatalommal való megállapításába. A gyanútlan angolok azonban megnyugodva konstataálták, hogy az öreg Paoli visszavonul, a szigetet átadja Angliának, tehát semmi akadálya annak, hogy egy új és hatékony kormányzás vegye kezdetét. Mindkettejüknek csalódni kellett, és ez fokozatosan

⁴³ Uo. 96.

⁴⁴ Érdemes megemlíteni, hogy 1780-ban zajlott le Londonban a Gordon-lázadás néven ismert, több halálos áldozatot is követelő, katolikus-ellenes pogrom.

⁴⁵ Pierre Tomi írja, hogy Paoli szerint a polgároknak csak két fajtája létezett: a „jó partióták” és mindenki más. Lásd Tomi: *Le Royaume anglo-corse*, 22.

⁴⁶ Gregory: *The Ungovernable Rock*, 86.

⁴⁷ Gregory: *The Ungovernable Rock*, 85–86.

⁴⁸ Jollivet: *Les Anglais*, 84–87.

elmérgesítette az angolok és korzikaiak viszonyát. Különösen amiatt, hogy június óta várták a Londonból érkező jóváhagyást és a kinevezéseket, ám azok egyre késlekedtek. A korzikaiak bizton számítottak Paoli kinevezésére, és a késlekedést még azért is nehezményezték, mert az országukat felajánló hűségnyilatkozatra sem érkezett válasz. Ezt augusztus–szeptember felé már kimondottan sértőnek érezték.⁴⁹

Eddigre Elliot már fölöttébb ideges volt, többféle konfliktus is nyomasztotta. Az első és legsúlyosabb Paoli viselkedése volt. Elliot eddig csak mint ideiglenes megbízott kormányzott. Ez azt jelentette, hogy nem bírt komoly közjogi hatalommal, és Paoli ezt igyekezett éreztetni is vele. Paoli úgy viselkedett, mint teljhatalmú úr, gyakorlatilag minden ügyet Elliottal párhuzamosan intézett.⁵⁰ Több, számára ellenszenves személyt börtönbe csukattott, üldöztetett minden republikánus- és royalista-gyanús embert. Elliot közben azon igyekezett, hogy ideiglenes kormányát, amennyire lehet, saját ízlésére formálja és megerősítse. Ennek során szembesült egy helyi jellegzetességgel, ami lehetne nagyon mulatságos dolog is, az adott helyzetben azonban inkább aggasztó volt. A következőket írta erről Portlandnek: „... a hiúság és az önzés az egész lakosságra jellemző. A legutolsó juhász is a hazát szolgálja, és érdemesnek érzi magát valamely tisztí rangra, és nincs olyan nemes, aki ne érezné kisemmizettnek magát, ha legalább egy zászlóaljat nem vezethet. Sajnos, az országnak semmiféle ipara nincs, és nem ismerik más módját a meggazdagodásnak, csak valamely állami vagy katonai hivatal elnyerését. Minthogy lehetetlenség egy egész nemzetet állami fizetéssel ellátni ... elkerülhetetlen a lakosság túlnyomó többségének elégedetlensége.”⁵¹

Az új kormány egyik problematikus intézkedése az új alkotmány szerinti, immár parlament névre hallgatató törvényhozó testület összehívása volt 1795 januárjára. Elliot és Paoli elmérgesedő viszonya miatt azonban már maga az összeülés is nagyon nehézkesen indult. Mivel az ősi fővárosban, Cortéban Paoli volt az úr, a városka teljes lakossága a vezér lelkes híve volt, Elliot a lábát sem igen merte oda betenni. Ő az angolbarát Bastiában érezte jól magát. Létkérdés volt számára, hogy a parlament itt, és ne Cortéban ülésezzen. A hideg és zord téli időjárásra hivatkozva – és pár hét késéssel – 1795. február 5-én tehát Bastiában ült össze Korzika történelmének első parlamentje.⁵² Ezen a napon az alkirály (brit mintára) trónbeszédben programnyilatkozatot adott. Másnap a háznak meg kellett választania elnökét. Az általános választásokról nem maradtak fenn adatok, de tény, hogy a paolisták döntő többségben voltak. Így logikus, hogy a ház elnökéül Paolit választották. Ebben az a pikáns, hogy az alkotmányba (angol mintára) belefoglalták, nem lehet képviselő az, aki állami nyugdíjat élvez. Márpedig Paolinak volt 1000 fontnyi nyugdíja, amit az angol királytól kapott. Paoli mégis megválasztatta magát Rostino követének, majd az egész parlament elnökének.⁵³ Elliot tisztában volt vele, hogy ez egyértelműen öllene irányuló gesztus. A kérdést élethalálharcnak fogta fel, és ennek megfelelően lépett. Mind Paolinak, mind a parlamentnek megüzente, hogy Paoli megválasztását a király virtuális leváltásának tekinti, ami azonos az unió felbontásával, a brit csapatok és flotta azonnali kivonásával. A fenyegetés hatott: Paoli nagyon tartott a franciáktól, létszükséglet volt számára az angol támogatás. Fog-

⁴⁹ Uo. 53–54.

⁵⁰ Carrillo: *The Corsican Kingdom*, 259., Gregory: *The Ungovernable Rock*, 86.

⁵¹ Kelt 1795. július 31-én. Lásd Elliot: *Correspondence de Sir Gilbert Elliot*, 213. Pierre Tomi is leírja, hogy az angol uralom „aranyesőt” hozott Korzikának. 1796-ban a franciák is elismerték, hogy meg kell várniuk, amíg az angolok pénze elfogy, mert addig nem sok esélyük van a sziget visszaszerzésére. Lásd Tomi: *Le Royaume anglo-corse*, 13. sz. 63–64.

⁵² Gregory: *The Ungovernable Rock*, 90.

⁵³ Uo. 106.

csikorgatva bár, de idős korára és gyenge egészségére hivatkozva elutasította a házelnöki pozíciót,⁵⁴ és a továbbiakban távolmaradt a parlament üléseitől.

Nagyon hamar kiderült azonban, hogy még korántsem adta meg magát. Birtokán duzogva a hónapok során egyre több elégedetlenkedőt gyűjtött maga köré, és a parlamentben képviselősödő embereivel határozottan akadályozta a kormány munkáját. 1795 elejétől gyakorlatilag elkezdte szervezni a nemzeti ellenállást, és azt hajtogatta, hogy valójában ő, és nem Elliot bírja a király bizalmát, és csak egy szavába kerül az alkirály visszahívása.⁵⁵

Az új parlamentnek először is ki kellett alakítania saját munkastílusát. Ez nem volt túl egyszerű dolog. Az angoloknak határozott elképzelésük volt arról, hogyan kell működnie egy parlamentnek, hiszen több száz éve kérielt szabályokkal rendelkeztek. Abban a parlamentben azonban nem korzikaiak ültek. Itt a tagok jelentős része a régi consulták⁵⁶ működését tekintette mintának. A képviselők jelentős része Paoli embere volt: nekik tulajdonképpen semmi más dolguk nem volt, csak az, hogy a vezér utasításai szerint szavazzanak. Sokszor oda sem figyeltek, mire. Nagyon gyakori volt a távolmaradás. A korzikaiak sértve érezték magukat a régi consultákon megszokott képviselői fizetések és ingyen lakomák elmaradása miatt, és úgy gondolták, akkor egyáltalán semmi értelme megjelenni az üléseken. Ráadásul a consulták két-három napig tartottak mindössze, most viszont minden képviselőnek a saját költségén hónapokig kellett volna a fővárosban időznie. A korzikaiak többsége számára ez anyagi okokból egészen egyszerűen lehetetlen volt. Elliot ezért kénytelen volt szigorításokat tenni, és bevezették, hogy a távolmaradókat pénzbüntetéssel sújtják. Ez a fegyelmet alig javította, a brit kormányzat népszerűségi mutatóit azonban jelentősen rontotta.

De nemcsak a korzikaiakkal volt baj. A hadsereg főparancsnokságának kérdése is vizsályok forrásává vált a brit berkeken belül.⁵⁷ Sir Charles Stuart,⁵⁸ a brit Mediterrán haderők főparancsnoka az első perctől kezdve vitatta Sir Gilbert parancsnoki jogkörét, és ennek minden lehető alkalommal hangot is adott. Stuart úgy vélte, katonai ügyekben a térségben senki sem állhat fölötte, különösen nem egy civil személy. Elliot pedig úgy gondolta, a korzikai brit uralom tartós megalapozása nem annyira katonai, mint inkább politikai kérdés. Elliot érvei a következők voltak: ő mint alkirály a király teljhatalmú helyettese, és a 18. század végén az angol király is a hadsereg elméletbeli teljhatalmú parancsnoka volt. Korzika – bár unióra lépett Nagy-Britanniával – független királyság, itt a brit hadsereg csupán meghívott segéderő, semmi köze nem lehet Korzika kormányzatához.⁵⁹ Ez utóbbi érv azért különösen figyelemreméltó, mert Elliot egyébként minden alkirályi lépéséhez a brit belügyminiszter jóváhagyását kérte és várta el, és a brit államtól kapott állami fizetést. Ez a tudathasadás végig jellemző maradt a korzikai angol rezsim idején. Stuartot Elliot jelezte az államtanács tagjai közé, Stuart azonban ezt elutasította. A hadsereg idősebb, de

⁵⁴ Carrillo: *The Corsican Kingdom*, 261.

⁵⁵ Jollivet: *Les Anglais*, 87.

⁵⁶ Consulta, régebbi nevén veduta: Korzika szigetének ősi népgyűlése. Archaikus formájában minden felnőtt, fegyverviselő férfi szavazati joggal rendelkezett ezeken a gyűléseken, a 15. századtól kezdve áttértek a népképviselői jellegű ülésezésre. A pievéknek nevezett választókerületek küldhettek követet. A pievék választásain 1769-ig, a francia fennhatóság kezdetéig fennmaradt az általános férfi-választójog.

⁵⁷ Elliot először 1794. október 11-én jelenti Henry Dundas hadügyi államtitkárnak a problémát. Lásd Elliot: *Correspondence de Sir Gilbert Elliot*, 44.

⁵⁸ Sir Charles Stuart (1753–1801): Lord Bute brit miniszterelnök fia, Amerikában, Korzikán, később Egyiptomban szolgált.

⁵⁹ Elliot: *Correspondence de Sir Gilbert Elliot*, 56.

Stuartnak alárendelt tisztjei ezt azzal magyarázták, hogy megveti a korzikaiakat.⁶⁰ Ez igaz is volt, de Stuart az államtanács tagságát azért utasította el, hogy még ezen a helyen se legyen Elliot alárendeltje.⁶¹ Portland végre december 2-án írt egy levelet, melyben teljes mértékben Elliotnak adott igazat. Közben azonban felmerült egy még súlyosabb nézeteltérés. Mivel a brit helyőrség kis létszámú volt a sziget tartós védelméhez, és utánpótlásra nem volt remény, Elliot elhatározta korzikai hadtestek létrehozását. Elliot és Stuart itt azon különbözött össze, hogy melyiküknek lesz joga parancsot kiadni, ki jelölheti és nevezheti ki a tiszteket, ezek angolok vagy korzikaiak legyenek-e, és hogy milyen alegységekből álljanak.⁶² Stuartnak azonban Korzika egész kormányzásával kapcsolatosan voltak elvi ellenvetései: 1794. december 7-én ezt írja Dundas hadügyminiszternek: „Ezt az országot csakis Erő kényszerítheti nagy tettekre; egy abszolút, katonai hatalom, egyetlen ember kezében ... de törvényekkel és szabályokkal csak nagyon lassan lehet az embereket formálni ... és így ez az ország még sokkal rosszabb helyzetbe kerül annál, mintha védtelen lenne”. Egyébként pedig Korzika népe katonai vezetőt kíván, minthogy Paoli idején is ahhoz szokott.⁶³ Portland levelének megérkezése után azonnal, 1795. január 6-án lemondott Stuart tábornok, és hazaindult Angliába, azzal a feltett szándékkal, hogy befolyásos támogatóival elérje Elliot menesztését, és alkirályként visszatér.⁶⁴

Idegőrlő várakozás után 1794. október 1-jén érkezett meg az alkotmány szentesítésének híre, III. György szívélyes üzenete új alattvalóihoz és Elliot alkirályi kinevezése. (Bár az írásos, pecsétetes papírra további két hónapot kellett várni.) Elliot ezáltal igen tekintélyes ember lett: a birodalmi tisztviselők között a fizetési lista 3. helyén állt, közvetlenül Írország Lord Lieutenant-ja és India főkormányzója után.⁶⁵ Az államtanács elnökéül Pozzo di Borgo,⁶⁶ egy korzikai nemesi származású, rendkívül tehetséges és értelmes ügyvédet nevezte ki. Ez kettős arculcsapást jelentett Paolinak: amikor értesült róla, hogy nem ő az alkirály, az első sokk múltán azzal vigasztalódott, hogy akkor majd ő lesz az államtanács elnöke – tulajdonképpen miniszterelnök. Alighogy ezt eltervezte, megérkezett a hír Pozzo kinevezéséről. Pozzo az egyik leglelkesebb paolista volt, ifjabb éveiben tűzbe ment volna Paoliért:

⁶⁰ Stuart tábornok a következőképpen érvelt: „Nem hiszem, hogy a brit Parlament megengedné, hogy a hadsereg bármely külföldön szolgáló része olyan törvények hatálya alá kerüljön, melyet egy nálunk annyival alacsonyabb rendű nép hozott”. Lásd Stuart: *A Prime Minister and his Son*, 251.

⁶¹ Amikor ősszel Elliot kijelentette, hogy meg akar látogatni egy katonai kórházat, Stuart közölte vele, hogy csak mint polgári magánszemélyt fogadják, nem alkirályként, mivel az alkirálynak a hadsereg fölött nincs hatalma. A kórházlátogatást elhalasztották, Elliot pedig azonnal levelet írt a Whitehallba, jogköre megerősítését kérve. Lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 87.

⁶² Stuart úgy gondolta, a korzikai zászlóaljnak 5 csapatból álljanak, egyenként 100 emberrel, brit tiszt parancsnoksága alatt. Elliot azonban közben elrendelte, hogy az egységek 50 emberből álljanak, hogy több tiszt állás juthasson a korzikaiaknak. Stuart tiltakozott a patronátus eme formája ellen. Elliot tagadta, hogy a patronátus lenne a fő célja, de azt tudta, hogy Paolitól el kell csábítson minél több embert, és ennek a fizetés-adás a legjobb módja. Lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 88.

⁶³ Stuart: *A Prime Minister and his Son*, 247–248.

⁶⁴ Az angol kormány tagjai azonban nagyon ellenszenvesnek találták Stuart intrikálását, nem is ért el vele semmit. Rosszindulata annyira nyilvánvaló volt, hogy nem tudott ártani vele. Stuart viselkedésének korzikai hatása azonban maradandónak bizonyult: a hadseregből sokan – mint például Moore – várták vissza Stuartot. Lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 89–90.

⁶⁵ Uo. 90.

⁶⁶ Carlo Andrea Pozzo di Borgo (1764–1842): a pisai egyetemen tanult jogot, majd Ajaccióban lett ügyvéd. Fiatalon Napóleon egyik legközvetlenebb kollégája, ekkor még jó barátja. A Törvényhozó Nemzetgyűlés tagja lett, annak mérsékeltbb szárnyához tartozott, és 1792-ben, 28 évesen tábornokká nevezték ki. 1793–94-ben Paoli egyik legközvetlenebb híve, követője és tanácsadója. Az angolok érkezése előtt kincstárnok és a hadsereg parancsnoka. 1796 után I. Sándor cár, majd XVIII. Lajos francia király tanácsadója. Lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 103–104., valamint Mc-
 Erlean: *The Formative Years*.

a Bonapartékhoz fűződő kezdeti baráti kapcsolata is emiatt romlott meg. Magának Elliotnak a figyelmébe is Paoli ajánlotta be még februárban. Pozzo mostani kinevezését azonban árulásként fogta fel, és ettől kezdve őellene is intrikált.⁶⁷

Állami bevételek

Minden államhatalom egyik legfontosabb problémája az államapparátus fenntartása. Ehhez elengedhetetlen az állampolgárok bizonyos fokú anyagi hozzájárulása. A korzikaiak már a genovai időkben alapvetően gyűlöltek mindenféle adót. Az volt a véleményük, hogy egy idegen hatalom kiszipolyozza őket, és ennek következtében a tisztességes hazafi már csak virtusból sem volt hajlandó rendesen adózni.⁶⁸ A francia forradalom zűrzavarában egyik első intézkedésként eltörölték a régi adókat. Ezt a lakosság nagy megnyugvással vette tudomásul. Anyagi helyzetükben ez nem jelentett nagy előrelépést, hiszen lényegében eddig sem adóztak, de a helyzet alapvetően kellemesebb volt így. A francia forradalmárok természetesen egyetlen percig sem gondolták az adók végleges megszüntetését, csupán átalakítását. Ez Franciaországban hamarosan meg is történt, az események sodrában azonban Korzikáról elfeledkeztek. Amikor a jakobinusok észrevették a hiányosságot, és az adóztatás mikéntjéről kezdtek el gondolkodni, Paoli függetlenítette a szigetet.

Amikor a sziget Angliához került, a korzikaiak már több mint négy éve legálisan nem fizettek semmiféle adót. Igaz, hogy a helyi államhatalmi szervek működésképtelenek voltak, és Paoli seregét sem lehetett fenntartani a pénzhiány miatt, ez azonban a lakosságot nem zavarta. Az viszont feltűnt nekik, és nagyon érzékenyen érintette őket, hogy az angolok mindenféle adókat vezettek be,⁶⁹ ráadásul konok szigorúsággal igyekeztek is azokat behajtani. A Pitt-kormányznak és Elliotnak ugyanis egyik legfőbb kormányzati elve az volt (nyilván az amerikai tapasztalatok hatására), hogy Korzika szigete nem kerülhet az angol államnak egyetlen olyan fontjába sem, amit nem a korzikaiak fizettek be. A genovaiak és franciák után az angoloknak is súlyosan csatlódnuk kellett.

1795 őszére Korzika-szerte adómehtagadó népmozgalmak bontakoztak ki. A földadó ellenzői közé álltak a helyi tisztviselők is, akik szabotálták a szükséges földméréseket.⁷⁰ A falvakban népgyűléseket tartottak, melyeken általában rituálisan elégették az adótörvények egy-két nyomtatott példányát. Az ilyen mozgalmak felszámolása a rendkívüli bizottságok feladata lett volna, de a helyhatóságokkal együtt azok inkább a lakosság cinkosainak bizonyultak, és segítettek elfedni a bajt, elbújtatni a főkolomposokat.⁷¹ Végül mindig a brit had-

⁶⁷ Paoli Pozzo iránti féltékenységről lásd Elliot: *Life and Letters of Sir Gilbert Elliot*, Vol. II., 318–319., Jollivet: *Les Anglais*, 161–164.

⁶⁸ A genovaiak arra hivatkoztak, hogy Korzika sokkal többbe kerül nekik, mint amennyi állami jövedelem itt befolyik. A lakosságot Genova államának finansziális gondjai cseppet sem érdekelték, úgy vélték, ha a genovaiaknak Korzika drága, senki sem tartóztatja őket. Amikor a sziget a franciáké lett, hamarosan ők is döbbenet tapasztalták, hogy a kormányzat és a megszálló hadsereg fenntartásának költségeit még töredékében sem tudják a lakosságon behajtani. Ennek ellenére 1789-ben Korzika panaszfüzetei leginkább az adók elleni tiltakozást tartalmazták. A korzikaiak adózási szokásairól lásd MacErlean, J.: *Le Royaume anglo-corse. Contre-révolution ou continuité?* Annales Historiques de la Révolution Française, 57 (1985) 233–234.

⁶⁹ A parlament tehát bevezette a ki- és bemenő forgalomra alkalmazott különféle vámtarifákat, ezek alól csak a brit termékek élveztek kivételt, illetve preferenciákat, amennyiben brit, illetve korzikai hajó szállítja azokat (a Navigation Act szelleme érvényesül). Más törvények megnövelték a bélyeg-eladási és dokumentum-kiadási illetéket, 7%-os adót róttak ki minden bérleményre. A legnagyobb felzúdulást azonban a régi, gyűlölt gabella (só- – illetve más források szerint – forgalmi adó), illetve az újonnan bevezetett földadó váltotta ki. Carrillo: *The Corsican Kingdom*, 264.

⁷⁰ Uo. 266.

⁷¹ Uo. 265.

sereget kellett bevetni, a katonák azonban egyre kevésbé lelkesedtek az ilyen feladatokért. Az adók behajtása az angol rezsim végéig mindenütt az elégedetlenség és lázadás legfőbb okozója volt, és nagyban hozzájárult annak bukásához. Ekkoriban már egész Európa meg volt győződve a britek rendkívül közönséges, pénzéhes voltáról.⁷² Nos, ezt a vélekedést a korzikaiak teljes mértékben alátámasztották.

Közben egyre határozottabb jelei mutatkoztak annak, hogy a brit kormány alapvetően elvesztette érdeklődését Korzika iránt: Elliot aggályos pontossággal mindenről beszámolt hivatali felettesének, Portland hercegnek, választ azonban számos levelére egyáltalán nem, másokra pedig csupán több hónapos késéssel kapott. Portland egy magánlevelében elismerte, hogy 29 levélre nem válaszolt, de Korzika nem hajt hasznot Angliának, sőt, „jelentős kiadásokkal jár”.⁷³ Az angolok helyzetét súlyosbította a Quiberon félszigeti vállalkozás⁷⁴ kudarca, és az, hogy a háborús kudarcok és a gazdasági nehézségek miatt az otthoni és különösen az ír lakosság körében veszélyes elégedetlenség alakult ki. 1795 őszére a Pitt-kormánynak számolnia kellett az 1. Koalíció összeomlásával.⁷⁵

Közben Paoli nem tétlenkedett: legújabb ötlete az volt, hogy propaganda-hadjáratot kell indítani Elliot személye ellen. Nem az angolok ellen, mert azokra szüksége volt a franciák ellenében. Elliot eltávolításának programját azonban nem vette le a napirendről. Mivel a brit levelezés késett, Paolinak nem volt nehéz dolga, amikor hívei közreműködésével elkezdte sziget-szerte terjeszteni, hogy Elliot kegyvesztetté vált, bármelyik pillanatban megérkezhet menesztése, és ezzel együtt természetesen Paoli alkirályi kinevezése. Paoliék ezt a propagandát Angliára is kiterjesztették.⁷⁶

⁷² „Pitt aranyairól” beszélni fogalommal vált: a brit kormány jelentős pénzsegélyekkel támogatta koalíciós partnereit, ezért azonban komoly ellenszolgáltatást, több százezres hadseregek felállítását kérte cserébe. A britek gyakorlatilag német és osztrák, magyar, cseh, olasz (stb.) fiatalemberek életét és vérért vásárolták meg.

⁷³ A korzikai állam fenntartása kétségtelenül hatalmas kiadást jelentett Angliának. Még North sem kapta meg az államtitkári fizetését, ugyanakkor egyetlen pieve (korzikai közigazgatási és választóköri körzet) fenntartása (papokkal, milíciával) 3000 fontba került. A milicisták ráadásul meglehetősen gátlástalanok voltak: például az olmetoi csapat 150 emberre kért fizetést, de csak 100 emberből állt. Azt mondták, a többi ötven otthon őrzi a falut. A brit államkincstár nem örült, hogy fejőstehénnek nézik. A korzikaiak az unió kezdetén évi 10 000 fontnyi adót ígértek, aminek töredéke se folyt be. Lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 135.; Carrillo: *The Corsican Kingdom*, 265. „Jelenleg Korzika évi egymillió fontjába kerül a brit Koronának, és egyetlen haszna, hogy flottakikötőként szolgál” – ezt még 1795. július 7-én írta Moore Stuartnak. Lásd Stuart: *A Prime Minister and his Son*, 254.

⁷⁴ 1795-ben az angolok jelentős költséggel egy francia emigránsokból álló hadsereget szereltek fel és tettek partra Bretagne-nál, amely súlyos vereséget szenvedett.

⁷⁵ Októberben a trónbeszéd már tartalmazta, hogy amennyiben Franciaországban békés kormányzat jön létre, Nagy-Britannia hajlandó lesz foglalkozni a békekötéssel. December 9-i parlamenti beszédében Pitt már azt is megemlítette, hogy hadi kárpótlásként mely területeket akarja megtartani: Martinique, Haiti egy része és a Jóreménység-foka szerepelt a listán, Korzikát meg sem említette. Lásd *The speeches of the right honourable William Pitt in the House of Commons*. London, 1806. 2. Vol. 353. (Tény azonban, hogy ekkoriban Korzika hivatalosan nem hadizsákmány, hanem egyenrangú társország volt.)

⁷⁶ Londonban maradt ugyanis az a küldöttség, amelyet még 1794 nyarán indítottak el oda a királynak szóló üzenettel. Hogy hogy nem, ennek a küldöttségnek minden tagja lelkes paolista volt, akik Londonban, a politikai élet kellős közepén kavarták a kártyát. Ezek egyenesen Portlandhez írtak petíciót Elliot eltávolítása érdekében. Ez az akciójuk hatástalan maradt, sőt az amúgy kedves és udvarias Portlandet annyira felbosszantották, hogy az végül kidobatta őket hivatalából. Portland a következőképpen számol be az esetről Elliotnak: „Hamar megmutatkozott intrikus természetük – ezt természetesnek tartom, hiszen ez, amint megfigyeltem, általában jellemző a külföldiekre, különösen, ha azok másodrendű országokból valók.” Lásd Elliot: *Life and Letters of Sir Gilbert Elliot*, 314.; Jollivet: *Les Anglais*, 154–157.

Incidensek

Korzikán nagyon ügyesen dolgozott a Paoli-propaganda. Machiavellista módszerekkel az alkirály minden intézkedését és szavát kiforgatták, az incidenseket pedig gátlástalanul eltorlították. Az egyik eset Elliot nyári körútján történt. A körút Elliot számára egyébként anynyiban hozott meglepetést, hogy mindenütt lelkes ünnepléssel fogadták. Elliot még mindig nem rendelkezett megfelelő ismerettel a korzikaiak impulzív természetét illetően, melyben békésen megfért egymással az, hogy látszólag lelkesen ünneplünk valakit, aki ellen valójában merényletet készítnék elő. Így Elliot levelei, melyekben e körútjáról feleségének vagy Portlandnek számol be, csupa optimista bizakodást sugároznak.⁷⁷

Amikor 1795 augusztusában az alkirály Ajaccioba látogatott, bált adtak a tiszteletére a városházán. A termet szépen feldíszítették, az ünnepség sikeresen lezajlott, másnap az alkirály továbbutazott Bastia felé. Utolérte azonban a hír, miszerint Ajaccio lakossága felázadt az angolok ellen, akik meggyalázták Paoli mellszobrát. Elliot minderről mit sem tudván, azonnal visszafordult Ajaccioba kivizsgálni az ügyet. Az ajaccioiak azt állították, hogy amikor a báltermet berendezték az angolok, ott állott Paoli márvány mellszobra, amit a bál idejére egy hátsó helyiségbe vittek át. E szállítás során a szobor orráról egy lencsényi darab kő letört. Ez másnap derült ki, amikor a szobrot visszahozták. Voltak, akik azt állították, látták, amint Paoli szárnysegédje, Simone Colonna gúnyolódva orrra vágta a szobrot. Elliot kétségbeesetten faggatta az összes résztvevőt, akik angol oldalról egybehangzóan állították, hogy a szárnysegéd nem is volt jelen a bál előkészítésénél. Az épület előtt álló felháborodott korzikaiak ekkorra már egyenesen a szobor elleni merényletről és az egész korzikai nemzet meggyalázásáról kiabáltak. Az angolok hiába adtak ki kommunikékét arról, hogy az egészhez semmi közük, nem voltak képesek ezt el is hitetni a korzikaiakkal.⁷⁸

Paoli propagandája nemcsak Elliot, hanem annak munkatársai ellen is működött: ahol valami kormányellenes incidens volt kibontakozóban, biztos, hogy elégettek egy-két Pozzobábut.⁷⁹ Elliot ugyanis úgy találta, a vezető korzikaiak között Pozzo a legkészségesebb, és messze a legértelmesebb is. Az új alkotmány előkészítése után az államtanács elnökeként tulajdonképpen Korzika miniszterelnöke lett, minden kormányzási ügy hozzá tartozott. A tömeg egyre határozottabban követelte Pozzo menesztését, aki az angolok közül is sokaknak nem tetszett. Northnak az volt a kifogása ellene, hogy sok alkalmatlan embert is foglalkoztatott, és kegyként osztotta az audienciákat.⁸⁰ Elliot azonban ragaszkodott személyéhez, és helyette az államtanács Paoli-párti három tagját menesztette.

Paoli számtalanszor látványos nyilatkozatokban sürgette a törvények betartását, még az adózást is, hangsúlyozva, hogy a törvények betartását a parlamenttől várja. Elliot mégsem örült e nyilatkozatoknak, hiszen ezekkel Paoli mindig saját népvézéri szerepkörét hang-

⁷⁷ Elliot: *Correspondence de Sir Gilbert Elliot*, 269–270.

⁷⁸ Az incidensről Elliot 1795. július 31-én számol be Portlandnek. Lásd uo. 214–215. Lásd még Gregory: *The Ungovernable Rock*, 109–110. A másik ilyen jellemző eset még az ősszel történt. Amikor Elliot megkapta alkirályi kinevezését, ezzel egy időben az angol király 1000 fontos évi nyugdíjat és egy saját arcképét ábrázoló, gyémántos nyakláncra függesztett miniatúrát küldött Paolinak. (Ez egyébként hihetetlenül nagy kitüntetés volt: Paoli volt az egyetlen – nem királyi származású – személy, akit III. György ilyen kegyben részesített.) Erről ő meg is kapta az értesítést, de amikor a postahajó megérkezett, az arckép nem volt sehol. Elliot itt is vizsgálatot rendelt el, ami szintén eredménytelen volt: a tanúvallomások szerint az arckép Londonban biztosan bekerült a lepecsételt postacsomagba, Bastiába érve pedig nem volt benne. Azóta sem került elő. Mindenesetre Paoli meg volt győződve róla, hogy Elliot tulajdonította el, az ő megalázására. Lásd Elliot 1795. máj. 22-i levelét Portlandhez. Elliot: *Correspondence de Sir Gilbert Elliot*, 1892, 180., valamint Gregory: *The Ungovernable Rock*, 106.

⁷⁹ Carrillo: *The Corsican Kingdom*, 266., Jollivet: *Les Anglais*, 164.

⁸⁰ Gregory: *The Ungovernable Rock*, 103–104.

súlyozta és erősítette. Ráadásul, amikor a néphez kezdett szólni, mindig félni lehetett tőle, mikor kezdi lázadásra bujtogatni azt. Magánleveleiben Paoli az angolokat mindig önkényeskedéssel, a korzikai közélet leghívtányabb, legkorruptabb elemeinek alkalmazásával és a közvélemény semmibe vételével vádolta. Egyre inkább meggyőződése lett, hogy az alkirály kormányzata kifejezetten káros a szigetre: a brit véderőt kevésnek tartotta, ellenezte a royalista emigránsok alkalmazását a hadseregben, és büszkeségét az is sértette, hogy a parlamentben Elliot őt vádolta a politikai viszály elmérgesítésével.⁸¹

Mindenesetre 1795 nyár végére betelt a pohár. Elliot felmérte, hogy valamelyest nyugodt kormányzati munkában csak akkor reménykedhet, ha Paolit valamilyen fondorlattal sikerül eltávolítani a szigetről. Írt tehát egy panaszos levelet Portlandnek, hogy kérje meg III. György királyt, hívja meg Paolit Angliába, adjanak neki kitüntetések és tisztes nyugdíjat, csak ne eresszék vissza.⁸² A rendkívül hosszú levélből kiérződik, hogy Elliotnak afféle üldözési mániája kezdett kialakulni Paoli, Stuart, Moore és társaik ellen. Ekkorra a felek között már lehetetlen volt bármiféle normális kommunikáció.

Paoli meghívása 1795 októberében érkezett meg. Ezután Elliotnak azt a kényes feladatot kellett ellátnia, hogyan vegye rá Paolit a távozásra, lehetőleg úgy, hogy az ne vegye észre annak száműzetés-jellegét, hanem inkább kitüntetésnek higgye. A kényes feladat a már többszörösen igénybe vett kiváló diplomatára, North államtitkára maradt. Elküldték Paolihoz, ahol egy hat órás, többszörösen összefüggéstelen beszélgetés végére sikerült Paolit távozásra bírni.⁸³ Paoli október 14-én szállt hajóra St. Florentben, abban a hiszemben, hogy az angol király már alig tudja nélkülözni udvarában. Az angolok még nem tudták, hogy az egyetlen olyan személyt távolították el, aki képes lehetett volna a lakosság megbékéltetésére.

Paoli távozását röviddel megelőzte Sir John Moore-é. Egészen különös módon ugyanis Paoli Elliot-ellenes propagandájának a brit hadsereg köreiben is volt hatása. Sir John Moore tudott a paolista agitációról, de ahelyett, hogy lojálisan kitartott volna a kormány mellett, maga is terjeszteni kezdte az intrikákat, sőt el is látogatott Paolihoz, áhítatosan figyelve, hogyan ócsárolja az angol hatalmat képviselő Elliotot. Paoli ugyanis Rostinóban szabályos udvart rendezett be, ahol látványosan fogadta azokat, akik az angol uralom ellen panaszkodtak. A panaszokra Paoli mindig azzal válaszolt, hogy nem kérték ki a véleményét. (Ez egyrészt eleinte nem is volt igaz, másrészt Paolinak semmiféle hivatalos rangja nem volt, ami miatt bárki is köteles lett volna a véleményét kérni.) Ezzel világosan utalt rá, hogy ha módja lenne rá, egészen máshogy rendezné el a dolgokat.⁸⁴ Moore azt állította, hogy csupán egy régóta esedékes udvariassági látogatást tett Rostinóban 1795 júliusában.⁸⁵ Elliot mindenesetre Paolival együtt Moore visszahívását is kérte Portlandtől. Ez meg is érkezett, és Elliot ultimátumot adott a tisztnak: vagy azonnal megszűntet minden kapcsolatot a korzikai ellenzékkel, vagy távozik. Moore az utóbbit választotta, és október 9-én hajóra is szállt.⁸⁶

⁸¹ Uo.105.

⁸² Lásd Elliot levele Portlandhez 1795. július 31-én. Elliot: *Correspondence de Sir Gilbert Elliot*, 227.

⁸³ Beretti, Francis: *Le deuxième Ponte Novu de Pascal Paoli*. Annales Historiques de la Révolution Française, 46. (1974) 692–698.

⁸⁴ Gregory: *The Ungovernable Rock*, 106.

⁸⁵ Moore: *The Diary of Sir John Moore*, 169.

⁸⁶ Közben Elliotnak újabb brit tisztekkel gyűlt meg a baja. Erskine őrnagy (aki nagyon tehetségtelen tiszt, de a Lordkancellár unokaöccse volt) Moore távozása után úgy döntött, hogy az ellenzék vezére lesz. A vámjogszabályok szerint a hadsereg fogyasztására szánt élelmészeti cikkek vámmentesen juthattak be Korzikára. Erskine bort rendelt, nagy tételben, és amikor a vámoltatásra került sor, közölte, hogy ez misebor, a katonáknak lesz, és vámmentes. Elliot hajlandó volt bizonyos ked-

Paoli és Moore távozásával egy időre úgy tűnt, Elliotnak szinte minden problémája megszűnik, és Korzikán beköszöntött számára az idilli nyugalom. Megbékélést akart, és a lázadások vezetőit kivéve mindenkinek amnesztiát ígért.⁸⁷ Novemberre egész Korzika kissé megnyugodni látszott. Ebben a kedvező hangulatban Elliot elhatározta, hogy összehívja a parlament őszi ülésszakát. A nyitónapot november 25-re jelölték ki, és mivel Elliot kedves akart lenni (továbbá a bajkeverő Paoli már biztosan nem lehetett jelen), Cortét tette helyszínül.⁸⁸

Márciusban Bocognanonál tört ki lázadás, ami továbbterjedt Cortéra, Algajolára és más városokra is. Leverésére május 20-án kezdődtek meg a hadműveletek, de az angolok ekkorra már csak a tengerparti városokat tudták ellenőrizni. Ha valahol látszólag helyreállították a rendet, a lázadás egyre több új helyen tört ki.⁸⁹

1796 tavaszán és nyarán az angolok már tisztában voltak vele, hogy a Paoli-féle erők csak utóvédharcukat vívják. A Korzikán szolgáló fiatal Nelson augusztus 19-én kelt levelében a következőket írta: „korzikai ügyeink igen rosszul állnak: a szigeten nagyon erős a republikánus párt, Franciaország erőteljes támogatásával. Ezek az első adódó pillanatban fel fognak lépni ellenünk”.⁹⁰ Érdekes módon Elliotnak Portlandhoz írott leveleiből semmi ilyesmi nem érezhető. Közli például, hogy Quercitelloban és Orezzaiban sikerült felszámolni a lázadást, és a sziget általános hangulata kitűnő.⁹¹ Hogy Elliot volt-e szűklátókörű, vagy csak Portlandet kívánta megtéveszteni, kérdéses. Lehetséges, nem akarta, hogy szégyenszemre visszarendeljék Angliába: ez politikai bukást jelentett volna számára.

Közben a lázadók nagy katonai tábort hoztak létre Bistuglionál, elzárták a Corte–Bastiai utat. Elliot utoljára engedményekkel próbálkozott: eltörölte az adókat, amnesztiát ígért, sőt, még öt tanácsnokát is elbocsátotta, köztük Pozzo di Borgót.⁹² A tábor erre nagy üdvözléssel fogadta, de Elliot már sejtette, mennyire bízhat ebben. Amikor pedig május 28-án North államtitkár értesült az Elliot által adott engedményekről, a korzikai brit kormányzatba vetett bizalma annyira megrendült, hogy lemondott ő is. North egyedül Pozzo menesztésének örült, de meg volt győződve róla, hogy a korzikai uniónak vége. Ennek kapcsán jelentette ki, hogy nem szabad már egyetlen fillért sem költeni erre a „kormányozhatatlan kősziklára”. Elliot gyakorlatilag egyedül maradt.⁹³ A korzikai angol uralom lényegében szétesett. Az itáliai hadszíntér eseményeinek következtében a brit kormány 1796 szeptemberében kiadta az evakuációs parancsot.⁹⁴

Ha ezeket az epizódokat összegezni kívánjuk, a következőket állapíthatjuk meg: a sziget kormányzásával megbízott angol személyek túlértékelték az angol államszervezési tapasztal-

vezményeket adni, de közölte, hogy valamennyi vámot a rend kedvéért be kell fizetni. Erskine erre kijelentette, hogy brit tisztekre csak a brit parlament hozhat törvényt. Ezzel folytatódott az ostoba hatáskör-vita, ráadásul feltűzelték vele a korzikai adómegtagadási mozgalmat. Mindenesetre levél ment Londonba Erskine visszahívására. Ellioton azonban ekkoriban – 1796 februárjában – már a komoly elbizonytalanodás jelei tapasztalhatók: állandóan azt kéri Portland-től, hogy biztosítsa kegyéről. Lásd Gregory: *The Ungovernable Rock*, 116. , 127.; Jollivet: *Les Anglais*, 167.

⁸⁷ Carrillo: *The Corsican Kingdom*, 267.

⁸⁸ Gregory: *The Ungovernable Rock*, 123.

⁸⁹ Gregory: *The Ungovernable Rock*, 129–130.; Jollivet: *Les Anglais*, 165–169.

⁹⁰ Idézi: Carrillo: *The Corsican Kingdom*, 271.

⁹¹ Elliot: *Correspondence de Sir Gilbert Elliot*, 269.

⁹² Gregory: *The Ungovernable Rock*, 132.

⁹³ Uo. 133.

⁹⁴ Beretti, Francis: *Déclaration a la Corse sur les ordres de l'évacuer: octobre, 1796*. Bulletin de la Société des Sciences Historiques et Naturelles de la Corse. 670–671. szám. (a továbbiakban: BSSHNC), 154–157.

talatok helyi alkalmazhatóságát. Azt hitték, az angol alkotmány olyan tökéletes valami, hogy egy teljesen eltérő hagyományrendszerű ország számára is megoldást ad. A korzikai társadalom és államszervezet szokásairól gyakorlatilag nem vettek tudomást. Ezen kívül – bár az angolokra általában nem jellemző a viszálykodás – egymással is olyan súlyos konfliktusaik támadtak, melyek valószínűleg önmagukban is lehetetlenné tették volna a stabil kormányzást.

Az angolok, állításaikkal ellentétben, tulajdonképpen nem rendelkeztek kierielt elképzelésekkel a Korzikán való hosszútávú berendezkedést illetően. Intézkedéseik nem adnak támpontot arra nézvést, hogy egyenrangú uniós partnernek vagy alacsonyabbrendű gyarmatnak tekintették-e a szigetet. Bizonyos intézkedéseik és jelentős anyagi áldozatvállalásuk arra utal, hogy a szigetet hosszú távon meg kívánták tartani, 1794-ben azonban a szigetet Toulon elvesztése fejében, „jóvátételnek”, illetve a leendő békeszerződés alkalmával kiátszható kártyának minősítették,⁹⁵ a brit kormány ülésein gyakorlatilag nem is esett szó Korzikáról,⁹⁶ 1796-ban pedig gyorsan és angolosan távoztak a szigetről.

Az események egyik szereplője sem volt kompromisszumkész, bár íásaiban mindegyikük ezt bizonygatja.⁹⁷ Tulajdonképpen még egymás emberi megértésére sem igazán törekedtek. Előítéleteiket az együtt töltött két év nem enyhítette, inkább megszilárdította. Ahogyan fentebb Elliottól idéztük, hosszú ideig tartó, megértő együttélésre lett volna szükség a két idegen szokású, hagyományú nemzet között. Csupán két év adatott nekik, melynek végére azonban teljesen megromlott a kapcsolatuk. A korzikai angol királyság mint különböző kultúrák egybeforrasztásának kísérlete, tökéletes kudarcot eredményezett. Az 1794 és 1796 közötti időszakot egyik fél sem sírta vissza soha.⁹⁸

⁹⁵ Lásd McErlean, John: *Corsica, 1794. Combined operations. New interperations in Naval History.* Annapolis, Naval Hist. Press, 1993. 106.

⁹⁶ Lásd Elliot: *Life and Letters of Sir Gilbert Elliot*, Vol. II., 318., 333.

⁹⁷ A 18. századi elit kultúrájában nevelkedett Elliot, Stuart, Paoli, Moore levelezéseit vizsgálva jellemző, hogy kifogástalanul udvarias hangvételű leveleikből egyáltalán nem érződik az a többszörös és mély ellentét, amely elválasztotta őket, és gyakorlatilag élethalálharchoz vezetett.

⁹⁸ Egyedül Pozzo di Borgo írt egy emlékiratot 1798-ban a brit kormányzathoz, de válaszra sem méltatták. Lásd *Note sur l'importance de la Corse pour la Grande Bretagne.* BSSHNC, 159–162.

TANDORI, MÁRIA

*The English Kingdom of Corsica,
or a history of mutual misunderstanding*

In the spring of 1794, the Corsican people declared their union with Great Britain. A special, short-lived state, the Anglo-Corsican kingdom was created. Its political backspace – a strong, revolutionary France, and Bonaparte's successful Italian campaign – did not give a great chance of surviving to this little state. As well as due to the events of world history, the Anglo-Corsican state did not have a great future because of its serious inner conflicts. Since these two years were not successful stories for the participant nations, for the most part, English, French, and Corsican historical narratives ignore this episode.

This paper tries to examine the political disturbances, conflicts of the island of Corsica, and attempts at their resolution in the years of 1794–1796. These projects aimed at dealing with the troubles proved totally unsuccessful. The main problem was the distance between the eighteenth-century English, and the contemporary Corsican society and politics. The English politicians, arriving in the island – such as Sir Gilbert Elliot – worshipped English parliamentarism, the whig political tradition, and the constitution, like idols. They were persuaded that the English constitution would be the sole remedy for all the Corsican problems, and the island was an extraordinary happy country for getting this constitution as a present. However, Corsica had an archaic society with the clan-system, banditism, and the tradition of the vendetta. Eighteenth-century Corsica was not able to put the English constitution into practice. This paper deals with the problems of the Catholic religion, the innovation of the jury-system, and its immediate withdrawal, the characteristics of the taxation, and the island's specific foreign policy. The Englishmen's being full of self-confidence, and arrogance evoked the national hypersensibility of the Corsicans. Between the English and Corsican leaders (also within the two groups) the political differences were surpassed by serious personal discords. To resolve these conflicts there were only a few, mainly unsuccessful attempts. The English regime – in spite of its unquestionably good intentions, and gallant gestures – quickly became unpopular.